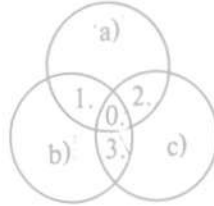

lyozza is ezt, amikor kijelenti, hogy "lehetetlen megtagadni a létezés jogát bármely, magát "informatiká"-nak tituláló irányzattól. Ellenkezőleg, mindegyikük külön-külön való és együttes fejlődését akként kell elősegíteni, hogy az információs-kommunikációs tudományok egységes rendszerének kialakításában valamennyiük tudományos potenciálját maximálisan hasznosítani lehessen".

Az információs-kommunikációs tudományok rendszertana abból indul ki, hogy van:

- a) társadalmi információ (kommunikáció)
- b) biológiai információ
- c) gépi információ (gépi kommunikáció).

Ez a három alapvető információ típus az ember által kerül kapcsolatba, "átfedésekbe" egymással. (Vö. az 1–3., illetve a 0. mezővel.)

Az a)–c) nem átfedő területein folyó kutatások képezik a rendszer konkrét (rész)diszciplínáit. Az 1–3. mezőben folyó kutatásokból vannak kialakulóban a rendszer integratív diszciplínái. A 0. mezőben koncentrálnak a kutatásokból születik meg az információs kommunikáció megatudománya.

Az a) terület (társadalmi információ) határai között napjainkig meglehetősen kijegecesedtek azok a kutatási komplexumok, amelyek rendszertanilag is ide tartoznak (szociológia, nyelvészet és szemiotika, irodalomtudomány és művészettudomány, pedagógia, dokumentumtudomány). A b) területen (biológiai információ) még bizonytalanabb a helyzet, de pl. máris önálló ismeretággént beszélhetünk a genetikai információról, a reflexológiáról, a zoológikáról, a neurológiáról. A c) terület (gépi információ) jelenleg is gazdagon le van fedve kutatásokkal (automatika és telemechanika, számítástechnika és programozás, mérés- és technika, rádió- és tv-technika, radiolokáció, radionavigáció, adatátvitel stb.).

Az integratív diszciplínák szintjén az 1. mezőben (társadalmi-biológiai jellegű diszciplínák) minde-

nekelőtt az ún. pszichoinformatikai diszciplína születésének vagyunk a tanúi. A 2. mező (társadalmi-műszaki jellegű diszciplínák) kutatásait tarthatjuk elsősorban (szovjet terminológiával élve) informatikai vagy (másutt használatos terminológiával élve) információtudományi kutatásoknak. A 3. mezőhöz (biotechnikai kommunikáció) kapcsolódnak az ergonómiai, a mérnök-pszichológiai, a bionikai és a biológiai kibernetikai kutatások.

A 0. mezőn folyó vagy folytatható kutatások megatudományinak való elnevezése a szerző nyelvújító leleménye. A lényeg az, hogy ide az "össztudományi" jellegű kutatásokat lehet besorolni, tehát az általános kommunikáció- és információelméletieket.

A különféle információs-kommunikációs diszciplínáknak ilyenforma rendszerbe szervezése – természetesen – jóval túllépi azokat a határokat, amelyeket a könyvtárosok, dokumentalisták és az informatikusok önmaguk kutatási határai gyanánt megszabtak. Semmi kétség: a fent felsorolt "tortaszéletek"-ből nem is mindegyik az övék. Azt kell hangsúlyozni, hogy a társadalomtudományi, műszaki tudományi és biológiai tudományi "tortaszéletek"-ké (alrendszerékké) is rendezhető "tortaszéletek" (diszciplínák) közül illetékességük főként a dokumentalistikára, a társadalmi-informatikai diszciplínákra, a műszaki-informatikai diszciplínákra és a megatudományi kutatásokra terjed ki. A szerző sorra veszi mind a négy terület művelését illetően kialakult elképzeléseket, koncepciókat vagy – ahogy ő nevezi – "tanításokat", majd belőlük vonja le azt a "virágzó száz virág"-következtetést, amelyről e referátum elején szövegünk.

/SOKOLOV, A. V.: Sistema informacionno-kommunikacionnyh nauk. = Naučno-tehničeskaâ informáciâ, Ser. 2. 4. sz. 1985. p. 1–9./

(Futala Tibor)

Az információkezelő szakember mint csoportanimátor

Az "előremozdítani, segíteni, lehetővé tenni, megkönnyíteni" ige (angolul to facilitate) sok összefüggésben fordul elő a könyvtári szakirodalomban, ám főnévi alakja (the facilitator) annál ritkábban. (A tömörítvényben ezt a terminust az animátor

szóval fordítjuk, mint ami ugyan más szakterület terminológiájában jelent meg a magyar szaknyelvben, értelmileg azonban ebben az összefüggésben is megállja a helyét. — A ref. megj.) Kevés információs szakember vállalta a szervezet animátorának a

szerepét, hogy így közvetlenül részt vegyen a döntési folyamatokban és a részvételen alapuló (participatív) vezetés funkcióiban. Egy példa ugyan akad erre: a *Minnesotai Közlekedési és Szállítási Hivatal* (Minnesota Department of Transportation) két információs szakembere közül az egyik munkaidejének nagyobbik felében a hivatal fejlesztési részlegének csoportanimátoraként dolgozik. Az illető egy év után azt vette észre, hogy sok közös vonás van az animátori és az információkezelői (information resources specialist) munkakör között.

Az információkezelők valóban animátorként működnek, amikor az információkat használóik rendelkezésére bocsátják vagy részt vesznek bizonyos döntés-előkészítő és -hozó formákban, folyamatokban.

Harrisonnak a döntési folyamatokat leíró modelljét [1] kommentálva Parks rámutat arra, hogy az információs szakember hagyományos "segítő" szerepén túl részt vesz egyes csoportok döntéshozó tevékenységében is, és feladata éppen az, hogy olyan információs rendszereket tervezzen, amelyek megkönnyítik a döntéshozatalt [2]. Mások is – leírva a szervezetek döntési folyamatait – kiemelik azokat az elemeket, amelyek összecsengenek az információkezelők tevékenységével [3]. A *participatív vezetés* legújabb irodalmában több utalás található arra, hogy ennek a vezetési módszernek a szempontjából különös fontossága van a problémamegoldó és információgyűjtő technikáknak, s térnyerésével az információs szakember újabb összefüggésekben alkalmazhatja hagyományos felkészültségét.

A participatív vezetés egyik – eredetileg japán – módszerét jelentik az ún. *minőségi csoportok*, amelyek hasonló munkát végző személyekből állnak, akik önkéntes alapon rendszeresen összejönnek, hogy megállapítsák, elemezzék és megoldják munkaterületük érdemi és egyéb problémáit [4]. E csoportokban a vezető mellett lényeges szerepet játszik az animátor. A minőségi csoportoknál lazább formát jelent a participatív vezetésre jellemző, számos, különféle jellegű *döntéshozó* csoport. A participatív vezetés gyakran a teammunkában való problémamegoldásból bontakozik ki [5].

Sok szervezetben az ilyesfajta csoportok egyik kulcsfigurája az animátor, aki ugyan "semleges" személy, de az a dolga, hogy a csoport eredményesen működjék: a vita összpontosítása a szóban forgó tárgyra, a nézetek tisztázása, a kooperatív atmoszféra biztosítása, a munkatempó meghatározása, az eredmények összefoglalása, a személyes munkakapcsolatok előmozdítása [6]. Tevékenysége sokban hasonlít az információkezelő szakemberéhez, aki a használói igényeket elemzi, meghatározza a szükséges információs forrásokat, és a beszerzett

információt az igény szempontjából értékeli. A már említett minnesotai példa ugyancsak a közös vonásokat bizonyítja (az információs szakember és az animátor is *szervezett eszközökkel*, a probléma megoldására koncentrálna kezd feladata megoldásához, a lehető legtöbbet igyekszik megtudni a vele kapcsolatba kerülő személyekről és igényeiről, semleges marad a partnerei által kifejtett igényekkel, ill. gondolatokkal szemben, csoportosítja és összefoglalja az információkat, ill. gondolatokat és megoldási javaslatokat, figyelmesen meg kell hallgatnia használóját, ill. a csoport tagjait, általa nem ismert szakterületeken is ki kell elégítenie az információs igényeket, ill. segíteni kell a problémák megoldását, jó beszéd-, kapcsolatletteremtő és kommunikációs készsége van, szolgálatkész, ismeri a szükséges forrásokat és szolgáltatásokat, képes áttekinteni a szervezet egészét, jól tud kérdezni).

Természetesen különbségek is vannak az információkezelő szakember és az animátor szerepe között. (Például az előbbi általában egyidejűleg *egy személylyel*, az utóbbi *egy csoporttal* áll kapcsolatban; az animátornak gondoskodnia kell arról, hogy bizonyos alapvető szabályokat betartsanak a csoportmunka során; az animátor másfajta eljárásokat alkalmaz, hogy a csoport tagjait véleménynyilvánításra, közreműködésre ösztönözze.) Az információs szakembernek azonban nem okoz túl nagy nehézséget az animátori technikák elsajátítása és alkalmazása (pl. ötletroham – brainstorming, összefüggő témák csoportosítása – clustering).

Ha az információs szakember részt vesz a szervezet döntési folyamataiban, ez előnyös mind a könyvtár, mind pedig a szervezet szempontjából. A könyvtáros közvetlenül elősegíti az információs források és szolgáltatások hasznosulását, s az animátorként működő információs szakember jobban megismeri az általa szolgált szervezet felépítését, működését, kutatási-fejlesztési tevékenységét. Mindez a könyvtári és tájékoztatási szolgálat javulását eredményezi.

A csoportanimátori szerep vállalása lehetővé teszi az információs szakembernek, hogy növelje súlyát a szervezeten belül a döntési mechanizmusokba való bekapcsolódás révén; az a körülmény, hogy a participatív vezetési módszerek elterjedőben vannak, mind az állami, mind a magánszektorban kedvező feltételeket teremt az információs szakember funkciójának eképpen való felfogásához.

Irodalom

- [1] HARRISON, E. F.: The managerial decision-making process. Boston, Houghton Mifflin Co., 1975.

- [2] PARKS, M. K.: Decision-making process for information managers. = *Special Libraries*, 72. köt. 4. sz. 1981. p. 307–318.
- [3] TUSHMAN, M. L.—DAVID, A. N.: Information processing as an integrating concept in organizational design. = *Academy of Management Review*, Jul. 1978. p. 614.
- [4] JENKINS, K. M.—SHIMADA, J.: Quality circles in the service sector. = *Supervisory Management*, 26. köt. 8. sz. 1981. p. 2–7.
- [5] LIKERT, R.: *The human organization: its management and value*. New York, McGraw-Hill, 1967.

- [6] ARWIN, B. et al.: *A manual for group facilitators*. Madison, Wisconsin, The Center for Conflict Resolution, 1977.

/GALLIGAN, S.: *The information resources specialist as group facilitator in an organizational setting*. = *Special Libraries*, 76. köt. 4. sz. 1985. p. 246–252./

(Papp István)

A hagyományos (nyomtatott) és az online irodalomkutatás a szakember szempontjából

A Mezőgazdasági, Halászati és Élelmiszerügyi Minisztérium Slough Laboratóriuma (Anglia) gabonafélék és élelmiszerek tárolásával foglalkozik. Mivel könyvtárának van online terminálja, felmerült az a gondolat, hogy egyes referáló folyóiratok előfizetését lemondják. A szerző — aki a hagyományos és az online irodalomkutatást a végfelhasználó szempontjából példákkal illusztrálva hasonlítja össze, értékeli mindkét módszert, és felsorolja saját javaslatát — ezt határozottan ellenzi.

Mit célszerű online keresni?

Az online módszer képes *nagy területeket* áttekinteni, melyek *átfedése kicsi*. Példa: a magmágneses rezonancia módszer alkalmazása különböző élelmiszerek és gabonafélék nedvességtartalmának mérésére. A Chemical Abstractsben (1967–1982) végzett keresés a következő számú találatokat adta:

1. NUCLEAR(W)MAGNETIC(W)RESONANCE
OR NMR (magnészes rezonancia)	69 005 tétel
2. WATER OR MOISTURE (víz vagy nedvesség)	273 794 tétel
3. FOOD OR CEREAL (élelem vagy gabona)	178 113 tétel
4. 1 AND 2 AND 3 (fentiek kombinációja)	64 tétel

Látható, hogy míg az egyes önálló területekre kapott találatok szám igen nagy, az átfedés (ahol mindhárom fogalomról szó van) kicsi, mindössze 64 tétel. Nem valószínű, hogy erre a 64 dokumentumra kézi kereséssel is ráakadtak volna.

Az online keresés másik értékes lehetősége, hogy figyelembe tudja venni a *vegyületek szerkezetét*. Példa: egy, a "fáraóhangyákból" izolált, $C_{20}H_{32}$ összegképletű monociklusos diterpén szerkezetének meghatározásához modellvegyületek irodalmának keresése. Hagományos módszerrel 116 szerkezetet

kellett volna figyelembe venni, online módon — mivel a gyűrűméret is kereshető (6, 10 vagy 14 szénatom) — csak tizenháromat.

A keresőszavak megválasztása és használata

A Chemical Abstracts nem vette figyelembe a IUPAC (International Union of Pure and Applied Chemistry = Nemzetközi Elméleti és Alkalmazott Kémiai Egyesület) és mások nomenklatúra-vitáit, bevezette *saját nevezéktanát*. A szerző egy inszekticidként alkalmazható antijuvénil hormon és analógjai irodalmát a Chemical Abstractsben IUPAC elnevezéssel kereste. Nem kapott választ. A nyomtatott index átnézésekor kiderült, hogy a vegyület megnevezése pontatlan, a rendszer három különböző nevet is elfogad. Ezekkel 72 tétel adódott.

Ugyanazon vegyület különféle nevei néha más irodalmi forrásokhoz vezetnek, mint a BIOSIS adattárban (1969–1983) a kapronsav szinonima elnevezéseivel végzett keresés mutatta.

Hasonló problémát okoz, hogy a Chemical Abstracts szisztémája szerint a sztereoizomerek különböző regisztrációs számot (Registry Number, RN) kapnak. Tanácsos ezért a keresést mindig az *index-fájl* átnézésével kezdeni, és minél több *szinonimát és regisztrációs számot* bevonni a keresésbe.

Biológiai témájú kereséseknél szintén adódhatnak nehézségek, például a latin nevek megváltozása vagy téves leírása következtében.

Az adatbázis megválasztása, teljesség, pontosság

A felhasználók általában kevéssé ismerik az adatbázisok egyedi jellemzőit, s választáskor a könyvtá-